УДК 378.011.31: 78

Леонід Оршанський, *доктор педагогічних наук, завідувач кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва*
Ганна Доліновська, *магістр кафедри методики трудового і професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва*
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті висвітлені окремі аспекти формування художньої культури в майбутніх учителів. Обґрунтовані педагогічні умови, дотримання яких сприяє підвищенню рівня художньої культури студентів.

Ключові слова: *художня культура, мистецтво, гуманізація освітнього процесу.*

В статье освещены отдельные аспекты формирования художественной культуры у будущих учителей. Обоснованные педагогические условия, соблюдение которых способствует повышению уровня художественной культуры студентов.

Ключевые слова: *художественная культура, искусство, гуманизация образовательного процесса.*

Formation of teacher personality's art culture at the context of globalization. This article disclosed some aspects of the artistic culture of future teachers. Pedagogical conditions that enhance the cultural level of students are substantiated.

Key words: *artistic culture, arts, humanization of the educational process.*

Постановка проблеми. Розвиток особистості – надзвичайно складний процес, який залежить від багатьох чинників. Серед них помітну роль відіграє мистецтво як специфічна галузь людської діяльності, що має різнорідні й неоднозначні зв'язки з багатьма сферами суспільного життя. Відомо, що художня культура особистості формується залежно від ступеня й характеру освоєння нею творів мистецтва. Саме мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, яка інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби. Особливо актуальним є поєднання національних цінностей з гуманістичними, загальнолюдськими, впровадження ефективних методик вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва з урахуванням формування індивідуальних нахилів і творчих здібностей студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На особливу роль мистецтва, художньої творчості в естетичному, моральному та трудовому вихованні молоді, формуванні творчої особистості вказують у своїх працях психологи і педагоги-дослідники: А. Аронов, І. Зязюн, М. Каган, В. Мазепа, Л. Масол, Н. Ничкало, Л. Новак, О. Отич, В. Радкевич, О. Рудницька, О. Тищенко та інші.

У сучасному суспільстві й освіті накопичилась низка суперечностей, зокрема між потребою в успішному формуванні художньої культури вчителів трудового навчання, відсутністю необхідної методики підготовки студентів до художньо-творчої діяльності та розвитку їхнього творчого потенціалу. Окремі аспекти цієї важливої проблеми порушені в цій статті.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із розвитком єдиної світової економічної системи інтенсивно розвивається глобалізаційний стиль життя. Людство крокує до того, що Найсбітт називає "культурним націоналізмом", зазначаючи: "Що сильніше ми глобалізуємось і стаємо економічно взаємозалежними, то більше діємо по-людськи, прагнучи підкреслите власну окремішність, зберегти власну мову, триматися рідних коренів і рідної культури. З економічним об'єднанням Європи німці почуватимуться більше німцями, а французи – більше французами …" [1, 75].

У сучасному глобальному світі очевидними стають позитивні риси культурного націоналізму, особливо для освіти. Що більший розвиток науки та технологій, то більше прагнення народів зберегти власну культурну спадщину в музиці, танцях, мові, мистецтві, історії тощо. У країнах, де окремі спільноти ініціюють нові напрями в освіті, простежується розквіт культурних ініціатив, а отже, потужне зростання самооцінки та національної самосвідомості.

Міністр праці США Роберт Б. Райх зазначав: "Ми живемо в час перетворень, які переорганізовують політику й економіку прийдешнього століття. Незабаром не буде національних продуктів чи технологій, національних корпорацій чи індустрій. Нарешті ми

© Л. Оршанський, Г. Доліновська, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

прийдемо до розуміння того, що більше не існуватиме національних економік. Єдине, що нагадуватиме про закоріненість у межах національних кордонів, – це люди, які творитимуть народ, а головним надбанням нації будуть уміння і творчі здібності її громадян" [5, 15].

Духовне життя індивіда певним чином залежить від економічних і політичних подій, однак відомо також, що вихід із соціально-економічної кризи напряму залежить від стану освіти, рівня кваліфікації фахівців, творчого характеру їхньої діяльності, загальної та художньо-естетичної культури. Система освіти стане більш ефективною, коли в суспільстві високий статус набуде людина "знаюча", "культурна", "інтелігентна".

Головним завданням вищої педагогічної освіти XXI ст. є виховання цілісної, гармонійної особистості, розвиток її творчого потенціалу. Критерієм освіченості майбутнього вчителя, його інтелігентності виступає міра прилучення до культурно-духовних цінностей, висвітлення гуманістичних ідей на фоні характерних для нинішнього часу прагматизму та раціоналізму, в ситуації духовного надлому особистості в ході глобалізації сучасного суспільства [2, 35].

Становлення української державності, інтеграція в європейське й світове співтовариства, відмова від тоталітарної свідомості і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу із підготовки висококваліфікованих педагогів. Є очевидним, що від рівня освіченості, розвитку й вихованості сучасної студентської молоді, зокрема майбутніх учителів трудового навчання, залежатиме науково-технічний, культурно-духовний прогрес суспільства, місце й роль молодої української держави в глобалізаційній світовій системі.

Перед вищою освітою нагальною постає проблема формування в майбутніх педагогів естетичної культури, творчих здібностей та національної самосвідомості, які зможуть розвинути ці якості в своїх учнів. Це положення передовсім стосується вчителів трудового навчання, оскільки їхня педагогічна діяльність безпосередньо пов'язана з відродженням народних художніх промислів і ремесел.

Необхідно зазначити, що в сучасному суспільстві й освіті накопичилась низка суперечностей, які гальмують процес удосконалення художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Аналіз результатів теоретичних напрацювань і практичних досягнень у системі підготовки вчителів трудового навчання дозволив виявити низку суперечностей між такими складовими:

- усвідомленням нової парадигми освіти, яка філософськи осмислює і проголошує унікальність кожної особистості, та відсутністю необхідної науково-методичної бази для підготовки відповідних педагогічних працівників;

- сучасним станом підготовки вчителів трудового навчання щодо відродження і розвитку української національної культури та низьким рівнем сформованості в них "художньої культури" як особистісної якості;

- необхідністю посилення культурологічного аспекту підготовки майбутніх учителів трудового навчання та недостатнім рівнем знань викладача і студентів щодо шляхів реалізації цього завдання;

- традиційними методиками викладання та необхідністю посилення особистісної складової діалогічності, гуманістичності навчання у вищій педагогічній школі, а також створення цілісної системи формування художньої культури майбутніх учителів;

- змінами в змісті художньо-трудової підготовки студентів з урахуванням творчого потенціалу і художніх здібностей та недостатнім рівнем їх використання;

- потребою суспільства в учителях зі сформованою художньою культурою та відсутністю для цього науково обґрунтованих педагогічних умов.

Підґрунтям успішної розбудови Української держави, подолання загальної кризи в суспільстві є духовне відродження національної культури. Вища педагогічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства є чи не головним засобом її збереження, трансляції та розвитку [3, 356].

На основі аналізу спадщини минулого та досліджень сучасних учених доведено, що майбутнє української нації залежить від цінностей, які закладаються у світоглядні орієнтації молодих людей, та від того, якою мірою духовність стає підґрунтям їхнього життя. Діяльність стає засобом формування соціального середовища, внутрішнього духовно-культурного життя людини. Тут відбувається олюднення, ушляхетнення особистості, закладається підґрунтя творчого саморозвитку, національного виховання і духовного самовдосконалення. У процесі освоєння та перетворення історичних надбань національної культури у свій внутрішній світ особистість стає емоційно багатою, здатною глибоко, сильно і тонко відчувати та переживати. Тому важливу роль у процесі формування духовного світу особистості

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

відіграють естетичні начала, яскраво втілені в традиційно-побутовій культурі українського народу.

Процес гуманізації та гуманітаризації сучасної педагогічної освіти передбачає розкриття можливостей спеціальних навчальних дисциплін щодо відродження і розвитку національної культури. Актуалізується звернення до потенціалу національної культури, значення якої для формування духовно багатої, творчої, національно свідомої особистості незаперечна. Шляхи розв'язання цих завдань різні, однак можна виділити найбільш значущі: формування гуманістичних відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу; підготовка майбутнього вчителя трудового навчання не лише як висококваліфікованого фахівця, а й вихователя-гуманіста, вихователя-творця; підвищення значення трудового навчання у формуванні художньої культури студентської молоді.

Формування художньої культури – надзвичайно складний процес, у якому беруть участь багато чинників. Серед них помітну роль відіграє декоративно-ужиткове мистецтво – специфічна сфера творчої художньо-трудової діяльності, що має різнорідні й неоднозначні зв'язки з багатьма аспектами суспільного життя [4, 127]. Відомо, що художня культура людини формується залежно від ступеня й характеру освоєння нею творів мистецтва. Художня культура як інтегративна якість особистості визначається здатністю до активного внутрішнього мистецького діалогу. Її компоненти утворюють сформовані цінності, які реалізуються в діяльності і в яких результати суспільної культури постають як особистісні досягнення. У процесі сприйняття і створення художніх виробів людина духовно збагачується та змінює свої погляди на життя і роль мистецтва. Художня культура у всій багатоманітності її видів стає при цьому надбанням особистості, її естетичним світом, завдяки якому збагачується життєвий досвід і досвід художнього бачення, формуються художні почуття, смаки, потреби, які свого часу набувають культурно-естетичної форми. Саме декоративно-ужиткове мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, яка інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби.

Проблема впливової сили декоративно-ужиткового мистецтва на особистість не є чимось принципово новим для науки: про неї висловлювались відомі мислителі минулого, вона неодноразово ставилась самим життям. Однак процеси глобалізації, швидких соціальних змін, що нині відбуваються в світі та нашій країні, змушують нас по-іншому оцінювати проблеми соціальної ефективності цього виду мистецтва, реалізації значного потенціалу його специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської діяльності. Особливо актуальним є поєднання національних цінностей з гуманістичними, загальнолюдськими, впровадження ефективних методик вивчення декоративно-ужиткового мистецтва з урахуванням рівня художньої культури, індивідуальних нахилів і творчих здібностей студентів.

Декоративно-ужиткове мистецтво – це, з одного боку, вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого, результат творчої праці особистості, втілений у довершеному художньому творі. Його визначальними рисами є колективний характер творчості та спадковість багатовікових традицій. Декоративно-ужиткове мистецтво – національне за своєю природою, воно народжується з традицій, звичаїв, вірувань народу, безпосередньо наближене до виробничої діяльності та побуту людини, завжди йде поруч із соціальними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо). Для всіх видів декоративно-ужиткового мистецтва характерними є яскраво виражені специфічні особливості, технологічні способи обробки, техніки декорування, а метою – мистецьке відображення історичної практики пізнання й освоєння навколишньої дійсності, суспільного ладу і побуту. Та все ж головною цінністю декоративно-ужиткового мистецтва є вплив на мислення особистості як інструмент пізнавальної діяльності, на комунікативні якості як шлях духовного й міжособистісного спілкування, на творчі здібності як основний засіб її самореалізації, на формування етнічної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості.

Проаналізувавши стан викладання декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітній школі, виділено низку вагомих причин, які ускладнюють цей процес: відсутність науково обґрунтованих навчальних програм з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва, цілісної системи практичних завдань творчого характеру, навчальної та науково-методичної літератури, невідповідність матеріально-технічної бази сучасним вимогам, низький виховний та етнокультурний потенціал сім'ї і культурно-просвітницьких організацій, а головне – гострий дефіцит висококваліфікованих педагогічних кадрів відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Тому

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

важливими умовами забезпечення високої якості фахової підготовки студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва є оновлення змісту, методів, засобів та форм організації навчання і національного виховання, впровадження проектно-технологічної системи та методики розвитку художньої культури, творчих умінь і здібностей студентів.

Навчально-пізнавальна діяльність студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва має включати вивчення історії та духовно-культурних традицій рідного краю, оволодіння технікою рисунка і композиції, уміннями створювати орнаменти, розробляти і втілювати художні проекти в матеріалі, опанування методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі тощо. З іншого боку, формування художньої культури студентів передбачає широку позааудиторну роботу: активне залучення до творчої художньо-трудової діяльності в проблемних групах з проектування декоративно-ужиткових виробів, художньо-прикладних гуртках і студіях з практичного втілення розроблених проектів, організацію екскурсій до виставкових зал та на підприємства народних художніх промислів, подорожей історико-культурними місцями рідного краю, етнографічних експедицій, роботу в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв, участь у традиційних народних святах, етнофестивалях, мистецьких наукових конференціях тощо.

Основним завданням навчально-пізнавальної діяльності студентів, крім формування інтегрованих (художніх, техніко-технологічних і методичних) знань та комплексних умінь та навичок проектування і виготовлення декоративно-ужиткових виробів, має бути розвиток у них творчих умінь і здібностей, стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-трудової діяльності, виховання художньої культури та бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва.

Успішна реалізація процесу художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання зумовлена системою форм організації і проведення занять та їх змістовим наповненням. Так, на лекційних і практичних заняттях важливими є фрагментарне прослуховування народної музики, пісень, поезії, ознайомлення з традиційними звичаями, обрядами та святами, народною архітектурою і побутом. При цьому вкрай необхідним є використання автентичного наочного матеріалу – декоративно-ужиткових виробів відомих народних майстрів. Важливо навчити студентів проводити художньо-змістовий, морфологічний та знаково-семантичний аналіз цих виробів: виявляти органічні зв'язки з природою, традиціями й історією народу, зіставляти графіку візуальних знаків та їх лексичних позначень у народних назвах візерунків, досліджувати еволюцію форм і стилістики в орнаментиці, спільні та відмінні риси в художній системі образів тощо. Особливу увагу необхідно приділяти дискусійним питанням етнокультурного районування, типології та класифікації декоративно-ужиткових виробів. Такі дидактичні підходи сприяють розширенню уявлень студентів про види і жанри народної творчості, цілісність і своєрідність, ансамблевість декоративно-ужиткових виробів.

Художньо-трудова підготовка студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися на етапі формування знань: від вивчення найбільш загальних категорій, принципів цього виду народного мистецтва до пізнання часткових понять, форм, способів зображення та стилізації явищ і об'єктів навколишнього світу. Водночас проходити різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів до більш складних, творчих методів перевтілення форм, змісту, образів та ідей у готовий декоративно-ужитковий виріб.

Практичний етап оволодіння різними видами декоративно-ужиткового мистецтва полягає в передачі студентам секретів технічної майстерності виконання декоративних технік, прийомів формотворення, закономірностей орнаментування, способів виявлення художніх образів та їх семантичного змісту, які несуть у собі життєстверджувальний характер, яскраву, розкуту, лаконічну мову, запозичену зі світу природи, у скарбниці фольклору, народних звичаях й обрядах. У сукупності ці особливості викликають у студентів високі патріотичні почуття, оптимістичне ставлення до життя, плекають кращі риси національного характеру, формують людину-творця з високим рівнем художньої культури. Водночас викладачам потрібно прискорювати підготовчі, формувальні, репродуктивні етапи навчання, чим швидше залучаючи студентів до творчої продуктивної діяльності з обов'язковим кінцевим результатом – проектуванням та виготовленням декоративно-ужиткових виробів за власним задумом.

Розробка художніх проектів декоративно-ужиткових виробів та втілення їх у матеріалі сприяють розвитку в студентів нових якостей і, передовсім, – здатності творити й естетично змінювати навколишній світ. Творча художня праця, яка дає максимальну можливість розкрити

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

всі сторони внутрішнього світу майбутнього педагога, стимулює найактивніші процеси творчої матеріалізації його духу, самовияву і самоствердження.

Висновок. На рівень художньої культури майбутніх учителів трудового навчання впливають спеціально створені педагогічні умови та чітке дотримання етапів творчої проектно-технологічної діяльності студентів. Пропедевтична образотворча діяльність, поділ студентської групи на умовні мікрогрупи "живописців" і "графіків", виконання навчальних завдань творчого характеру, використання інноваційних методів навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних і медіатехнологій, "матеріалізація" і пропагування творчих досягнень студентів, створення творчої атмосфери, об'єктивність і доброзичливість в оцінюванні результатів творчої художньо-трудової діяльності, взаємозв'язок аудиторної та позааудиторної форм організації навчально-виховного процесу, робота в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв, організація екскурсій, подорожей, етнографічних експедицій, зустрічей з народними майстрами, виставок студентських творчих робіт, участь у традиційних народних святах і етнофестивалях, науковий пошук у процесі підготовки курсових і магістерських робіт має важливий вплив на розвиток творчої особистості, формування національної самосвідомості та художньої культури студента.

1. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М.Олійник. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.

2. Іванова Т. Культурологічні проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 30 – 35.

3. Михайлюк Л. Про співвідношення культурного і художнього // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2002. – Вип. 5. – С. 355 – 358.

4. Основи викладання мистецьких дисциплін: Навч. пос. / За ред. О.П. Рудницької. – К.: ІЗМН АПН України, 1998. – 184 с.

5. Work Of Nations – Preparing Ourselves For The Twenty First Century.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2010

Ярослав Камінецький, *кандидат економічних наук, член-кореспондент АПН України, член Національної Спілки письменників України, директор Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України*

Лариса Кубська, *науковий співробітник відділу управління в системі професійно-технічної освіти*

ЛЬВІВСЬКИЙ ПІДРОЗДІЛ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ВІДЗНАЧИВ 15-РІЧЧЯ

Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України відзначив своє 15-річчя.

14 – 15 грудня 2009 року у Львові Академія педагогічних наук України спільно з Головним управлінням освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації, Львівським науково-практичним центром професійно-технічної освіти АПН України, Львівським крайовим товариством "Рідна школа" провели III Всеукраїнський педагогічний конгрес та VII Міжнародну науково-практичну конференцію "Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців".

З доповідями виступили: Президент АПН України В.Г. Кремень; академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти АПН України О.В. Сухомлинська, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих Н.Г. Ничкало, президент Львівського крайового товариства "Рідна школа", професор П.І. Сікорський, почесний президент ЛКТ "Рідна школа", академік НАН України В.В. Панасюк, начальник головного управління освіти і науки Львівської облдержадміністрації П.К. Хобзей, директор Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти Академії педагогічних наук України член-кореспондент АПН України Я.Г. Камінецький та інші.

У межах цих заходів проведено відзначення 15-річчя Львівського науково-практичного центру ПТО АПН України. В.Г. Кремень вручив медаль АПН України "Ушинський К.Д." Я.Г. Камінецькому і Почесні грамоти та Грамоти АПН України шести науковим співробітникам Центру. Більшість наукових співробітників і працівників Центру нагороджені Почесними грамотами Головного управління освіти і науки та управління профтехосвіти Львівської облдержадміністрації.

© Я. Камінецький, Л. Кубська, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com